

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Международна научна конференция
на Факултета по славянски филологии – 2017
„Надмощие и приспособяване“

КОНЦЕПТЪТ ЗДРАВЕ – ПРИСПОСОБЯВАНЕ
КЪМ ЗДРАВНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
(СЪПОСТАВКА НА БЪЛГАРСКИ И ПОЛСКИ
ЕЗИКОВ МАТЕРИАЛ)

Жана Станчева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

THE CONCEPT OF HEALTH – ADAPTATION
TO THE EUROPEAN UNION HEALTH POLICY (COMPARISON
OF BULGARIAN AND POLISH LANGUAGE MATERIAL)

Zhana Stancheva
University of Sofia St. Kliment Ohridski

Abstract. This paper analyzes the adaptation of the lexical field of health in Languages for Specific Purposes (LSP) in the European Union. It focuses on the comparison and contrast of two Slavic languages – Bulgarian and Polish. The study aims to point out similarities and differences in the syntactic and lexical structure of names of institutions and collocations; to follow the use of international lexical components in them; to trace the domination of the English pattern. The findings demonstrate a lot of variations in the collocations in both languages, which confirms that the process of term-formation is still ongoing.

Key words: European Union LSP's, health, names of institution, collocation, Bulgarian, Polish

През 2017 г. България отбелязва десетата, а Полша – тринадесетата годишнина от присъединяването си към Европейския съюз. Този немалък стаж на двете страни предполага висока степен на приспособяване към политиките на Съюза на всички нива на обществения живот. Нашият интерес се ограничава до езиковото равнище. Търсим до каква степен българската и полската терминологични системи са се пригодили към новите условия на членство и доколко е осезаемо надмощието на английския език.

Изследването е предвидено като първо от серия търсения, които да анализират и съпоставят българския и полския специализиран език на европейската здравна политика. В областта на европейското здравеопазване могат да се отделят редица концепти, като система, човешки ресурси, болести, мето-

ди на лечение и др. Тук засягаме институциите и управлението, като ограничаваме ексцерпцията до лексикалното поле на здравето. Обект на анализ са два близкородствени езика, но поради спецификата на темата английският не може да бъде пренебрегнат.

Идеята за изследването е заимствана от труда на И. Генов-Пухалева (Генов-Пухалева 2015), в който се съпоставят терминологичните системи на четири езика в областта на европейското право на околната среда. Методологията е до голяма степен почерпена от този и други трудове на авторката по темата. За източник на ексцерпция служат електронни публикации от официалния портал на ЕС¹ и здравният бюлетин на ЕК².

При присъединяването си към ЕС държавите трябваше да трансформират редица сфери от обществения живот. Всяка една от тези сфери – правна, административна, социална, притежава свой специализиран език, който следва да бъде обновен, за да отразява адекватно всички настъпващи иновации. Така в новоприсъединяващите се страни се създават езици на европейската интеграция. Те се обновяват непрестанно, което ги прави актуален и плодотворен обект на научни търсения. Под специализиран език разбираме „съвкупност от езикови елементи, които изразяват специализирано знание в дадена област от човешката дейност“, а специализираният език на ЕС е „езикът, на който се формулират нормативните актове на ЕС“ (Генов-Пухалева 2012: 221-222). Терминологията представлява ядрото на всеки специализиран език. Това са, от една страна, термините *sensu stricto*, които отговарят на прецизни критерии (вж. Попова 2012: 60-81) и имат дефиниция в специализиран текст³. От друга страна, специализираните езици съдържат редица елементи, които влизат в широкото понятие за терминология: цялата специална лексика и фразеология на научния или професионалния език (Босилков по Генов-Пухалева 2015: 27). Към този пласт спада и разглежданият от нас материал.

Според европейското законодателство официалните езици на ЕС са равнопоставени, а нормативните актове не се превеждат, а се създават на всеки един от тях. Английският обаче служи като първообраз, което отчетливо проличава при формулировките на останалите езици (Генов-Пухалева 2010: 383). Затова той ще послужи за терциум компарационис.

Започваме съпоставката с названия на институции на ЕС, като се спираме на примери от лексикалното поле на здравето. Целта е да съпоставим синтактичната и лексикалната им структура, като я сравним с английската. От гледна точка на синтактичния строеж отделяме две групи институционни-

¹ <http://eur-lex.europa.eu/>

² <http://ec.europa.eu/newsroom/sante/newsletter-archive-index.cfm>

³ И. Генов-Пухалева разглежда само терминологични единици, отговарящи на критерия дефинираност.

ми. В първата спадат примери с безпредложни конструкции в английски: *European Public Health Alliance*; *European Public Health Association*; *Consumers, Health, Agriculture and Food Executive Agency*. В българския им съответстват конструкции с предлог за: *Европейски алианс за обществено здраве*; *Европейска асоциация за обществено здраве*; *Изпълнителна агенция за потребителите, здравеопазването, селското стопанство и храните*. Полските конструкции също са предложни, но предложите са сложни – *narzecz* и *do spraw (ds.)*: *Europejski Sojusz na rzecz Zdrowia Publicznego*; *Europejskie Stowarzyszenie na rzecz Zdrowia Publicznego*; *Agencja Wykonawcza ds. Konsumentów, Zdrowia, Rolnictwa i Żywności*. Втората група обединява институционими с предложни конструкции в английски: *European Agency for Safety and Health at Work*; *Executive Agency for Health and Consumers*; *Executive Agency for the Public Health Programme*. Българските им съответствия отново съдържат предложни конструкции – с *по* и за: *Европейска агенция за безопасност и здраве при работа*; *Изпълнителна агенция за здравеопазване и потребители*; *Изпълнителна агенция по програмата за обществено здраве*. В полския се ползват както безпредложни конструкции със съществително в генитив, така и сложни предлози: *Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy*; *Agencja Wykonawcza ds. Zdrowia i Konsumentów*; *Agencja Wykonawcza Programu Zdrowia Publicznego*.

Съпоставката показва, че българските и полските институционими повтарят в съдържателен план английските, а в структурно отношение различията са свързани с типа на езика – падежни конструкции има в синтетичния полски, съответно в български е нужна предложна конструкция. Разликите в словореда също са предопределени от езиковите норми – в полския при устойчивите словосъчетания прилагателното е задпоставено: *изпълнителна агенция – agencja wykonawcza*, *обществено здраве – zdrowie publiczne*. И в двата славянски езика се наблюдава липса на последователност при предаването на структурата на английския модел, което показва, че терминологичните системи все още са в процес на нормиране (същата теза защитава и авторката в Генов-Пухалева 2010: 388).

Анализът на институционимите продължава с лексикалния им състав, като целта е да се проследи употребата на интернационализми. Под английско влияние голям брой институции носят названието *агенция*, в пол. *agencja*, англ. *agency*. Основните структури на ЕК също са назовани идентично в двата славянски езика по модел на английския: *Генерална дирекция* (ГД), пол. *Dyrekcja Generalna* (DG), англ. *Directorate-General* (DG). Интересно тук е съвпадението между полската и английската абревиатури. Все пак не липсват и примери, в които интернационализми по английски модел има само в един от двата славянски езика. Например английското *Alliance* се предава в български с *алианс*, но в полски е *Sojusz*; *Association* – бълг. *асоциация*, пол. *Stowarzyszenie*. Обратния случай наблюдаваме например в *European observatory on health*

systems and policies – в полски е предпочетен интернационализмът *Obserwatorium (Europejskie Obserwatorium Polityki i Systemów Opieki Zdrowotnej)*, докато в български имаме описателното *център за наблюдение (Европейски център за наблюдение на здравните системи и политики)*. Следователно, не може да се говори за последователна тенденция към употреба на интернационализми в нито един от двата разглеждани езика.

След многокомпонентните институционими стесняваме фокуса на изследването до именните групи от лексикалното поле на здравето. Целта отново е да се съпостави лексикалният и синтактичният им строеж в двата славянски езика.

С най-проста структура са колокациите от два елемента – съществително и прилагателно име – N+A. Откриваме много примери, при които има структурно съответствие (отчитайки постпозицията на полските прилагателни при устойчиви съчетания): *обществено здраве – zdrowie publiczne*, *здравни неравенства – nierówności zdrowotne*, *здравно осигуряване – ubezpieczenie zdrowotne*, *здравна политика – polityka zdrowotna*, *здравна инфраструктура – infrastruktura zdrowotna*, *здравна грамотност – kompetencje zdrowotne*, *здравно обслужване – opieka zdrowotna* и т.н. На определението *здравен* в полските колокации съответства, макар и по-рядко, лексемата *medyczny* ‘медицински’: *здравни работници – personal medyczny*, *здравни технологии – technologie medyczne*.

В групата N+A не липсват и примерите, при които структурата не съвпада в двата езика, тъй като в полския е предпочетен безпредложен генитив: *здравен сектор – sektor zdrowia*, *здравна стратегия – strategia zdrowia*, *здравни органи – organy służby zdrowia*, *здравни системи – systemy opieki zdrowotnej*. Откриваме и примери с предложна конструкция: *здравни данни – dane na temat zdrowia*.

Главен член в съчетания със структура N+A може да бъде и сложното съществително *здравеопазване*. То няма формален аналог в полския, а в английския само частично се препокрива с композита *healthcare*. В полски може да го замени конструкция с безпредложен генитив: *обществено здравеопазване – publiczna służba zdrowia*. Колокацията *електронно здравеопазване* пък се предава на полски чрез сложно съществително с буквено съкращение: *e-zdrowie* (срв. англ. *eHealth*). Подобна структура не присъства в българския корпус.

Подчиненият член в групата N+A също може да е сложна дума, като отново подобен дериват липсва в полския. Съответствията са от всички споменати вече типове: съгласувано определение: *здравноосигурителни карти – legitymacje ubezpieczeniowe*; безпредложна конструкция: *здравноосигурителна институция – zakład ubezpieczeń zdrowotnych*; предложен израз: *здравноосигурителни вноски – składki na ubezpieczenie zdrowotne*. На сложното прилагателно *здравословен* в полския регулярно съответства непроизводното *zdrowy* ‘здрав’: *здравословна храна – zdrowe posiłki*, *здравословна среда – zdrowe środowisko*.

С по-сложна структура в българския корпус са именните групи, в чийто състав влизат две прилагателни – A+A+N. В полския могат да им съответстват конструкции със същия строеж (с постпозиция на второто прилагателно): *електронни здравни досиета* – *elektroniczne rejestry medyczne*, *трансгранично здравно обслужване* – *transgraniczna opieka zdrowotna*; или с генитив: *Европейска здравноосигурителна карта* – *Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego*.

Що се отнася до предложните конструкции в българския корпус, най-простите имат структура N+P+N. Полските им съответствия отново могат да имат същата структура: *заплахи за здравето* – *zagrożenia dla zdrowia*, *инвестиции в здравеопазването* – *inwestycje w zdrowie*; или малко по-усложнена – N+P+N+A: *достъп до здравеопазване* – *dostęp do opieki zdrowotnej*. В тази група откриваме редица преводни варианти в двата езика, на което обръщаме специално внимание по-долу.

Колокации с по-усложнена структура са например: *бази данни за здравето* – *bazy danych dotyczące zdrowia*, *обществена система за здравна информация* – *system informacji o zdrowiu publicznym*, *оценка на здравните технологии* – *ocena technologii medycznych*. Структурни съвпадения този път отсъстват.

Лексикалният анализ на колокациите проследява честотата на употреба на интернационализми в двата езика. Екскерпираният материал показва, че когато в единия език е употребен интернационализъм, такъв е предпочетен и в другия език, като това води и до формално съвпадение с английския:

Български	Полски	Английски
<i>здравна инфраструктура</i>	<i>infrastruktura zdrowotna</i>	<i>health infrastructure</i>
<i>здравни технологии</i>	<i>technologie medyczne</i>	<i>health technologies</i>
<i>инвестиции в здравеопазването</i>	<i>inwestycje w zdrowie</i>	<i>health investments</i>
<i>здравен сектор</i>	<i>sektor zdrowia</i>	<i>health sector</i>

Случаите, при които интернационализъм е употребен само в един от двата езика, са много по-редки, например само в полския: *общественото здравеопазване* – *publiczna służba zdrowia* – *public healthcare*; или само в българския: *здравноосигурителни карти* – *legitymacje ubezpieczeniowe* – *health insurance cards*.

Колокациите с домашна дума в нашия корпус са относително същия брой, както тези с интернационализъм: *здравно осигуряване* – *ubezpieczenie zdrowotne*, *здравни работници* – *pracownicy opieki zdrowotnej*, *здравослов-*

на среда – *zdrowe środowisko*, заплахи за здравето – *zagrożenia dla zdrowia* и т.н. Откриваме и формални прилики, които се дължат на родството между езиците: *достъп до здравеопазване* – *dostęp do opieki zdrowotnej*, *оценка на здравните технологии* – *ocena technologii medycznych*, *трансгранично здравно обслужване* – *transgraniczna opieka zdrowotna*, *бази данни за здравето* – *bazy danych dotyczące zdrowia*. Последните два примера са структурни заемки, срв. англ. *cross-border; databases*. Може да заключим, че и в двата езика, въпреки препоръките на терминологите относно специализираните езици, не може да се говори за превес на интернационализмите.

Лексикалният анализ показва и интересни словообразователни различия между двата езика в лексикалното поле на здравето. Освен ядрената лексема *здраве/zdrowie*, като главен член или несъгласувано определение в българските колокации се появява още сложното съществително *здравеопазване*, което няма формален аналог в полския. Производните прилагателни *здравен* и *zdrowotny* са с най-честа употреба и най-близки като преводи съответствия. Сложните прилагателни *здравословен* и *здравноосигурителен* също нямат формални аналози в полския. Със значение ‘здравословен’ (англ. *healthy*) в полските колокации се употребява най-често непроизводното прилагателно *zdrowy*. Българското му съответствие *здрав* не присъства в нашия корпус.

Последният въпрос, върху който се спираме, засяга вариативността при колокациите. Откриваме я при всички структурни типове колокации и във всеки от езиците. Редовно дадено английско словосъчетание се предава по няколко начина в двата славянски езика:

Английски	Български	Полски
health inequalities	здравни неравенства; неравнопоставеност в здравеопазването; неравенства в областта на здравеопазването	nierówności zdrowotne; nierówności w dziedzinie zdrowia; nierówność w zakresie zdrowia
health professionals	здравни работници; здравните специалисти	personel medyczny; pracownicy sektora ochrony zdrowia; pracownicy sektora opieki zdrowotnej; pracownicy służby zdrowia

По-редки са случаите, при които английската колокация се превежда системно в полския, докато в българския има варианти: *health authorities* – *organy służby zdrowia* – *здравни власти /здравни органи*; *cross-border healthcare* – *transgraniczna opieka zdrowotna* – *трансгранично здравно обслужване /презгра-*

нично лечение. Често се среща обратният случай – една българска колокация предава няколко английски и ѝ съответстват няколко полски словосъчетания:

Български	Полски	Английски
<i>иновации в здравео- пазването</i>	<i>innowacje w dziedzinie zdro- wia; innowacje w zakresie opieki zdrowotnej</i>	<i>innovation in health; innovations in healthcare</i>
<i>здравно осигуряване</i>	<i>ubezpieczenie zdrowotne; opieka zdrowotna</i>	<i>health cover; health insurance; health coverage</i>
<i>здравна стратегия на ЕС</i>	<i> europejska strategia zdrowia; strategia UE w zakresie zdro- wia; unijna strategia zdro- wia; strategia UE dotycząca ochrony zdrowia</i>	<i>EU health policies; EU health strategy; EU policies and actions in public health</i>

Големият брой и честота на вариантите отново показва, че процесът на нормираност в специализирания език на европейското здравеопазване е незавършен. Ако се съди по събрания материал, вариантите в полския са повече, въпреки по-дългогодишното членство на страната в Съюза.

В заключение може да направим някои обобщения, част от които потвърждават вече изложени тези, а други тепърва подлежат на верификация. В рамките на специализирания език на европейското здравеопазване лексикалните полета на здравето в българския и полския показват някои словообразователни различия. Те се проявяват в употребата на сложни съществителни и прилагателни имена в българския, които липсват в полския. Тази тенденция трябва да се проследи и извън езиковото поле на здравето. Формалната съпоставка на колокациите и на институционимите показва повече сходства, отколкото различия. Срещат се както съгласувани словосъчетания, така и предложни конструкции, като и в двата езика не може да се говори за системно предаване на структурата на английския първообраз. Синтактичните разлики са свързани с типа на езиците и със словоредни специфики – безпредложни генитивни конструкции има само в синтетичния полски, за него е характерна и постпозицията на прилагателното име. Употребата на интернационализми е препоръчителна за специализираните езици. Откриваме ги и в двата езика, но по количество те не надвишават чувствително домашните думи. В изследването имат превес в българския корпус, но тази тенденция също трябва да бъде проследена върху по-широк езиков материал. Анализът на езиковите полета показва също така голямо количество преводни варианти. Съпоставката открие по-висока степен на вариативност в

полския език. Потвърждава се тезата на И. Гелев-Пухалева, че номинацията в специализираните езици на ЕС е все още в процес на търсене.

Библиография

- Генев-Пухалева 2015:** Генев-Пухалева, И. *Терминология на Европейския съюз. Съпоставка на българската, гръцката, полската и английската терминология на правото на околната среда*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015.
- Генев-Пухалева 2012:** Генев-Пухалева, И. Специализираният език на Европейския съюз и терминологичните европеизми. – В: *Време и история в славянските езици, литератури и култури*. Сборник с доклади от Единадесетите национални славистични четения. Т.І. Езикознание. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2012, 221–228.
- Генев-Пухалева 2010:** Генев-Пухалева, И. Европейски институционими в два славянски и два неславянски езика. – В: *Състояние и проблеми на българската ономастика*. Т. 11, Велико Търново, 2010, 381–390.
- Попова 2012:** Попова, М. Теория на терминологията. Велико Търново: ИК „Знак’94“, 2015.